

RÅ 2010 ref. 6

Rubrik: Disciplinåtgärd har vidtagits mot en student vid högskola som vid skriftlig tentamen medfört ett hjälpmedel som studenten måste ha varit medveten om var otillåtet.

10 kap. 1 § första stycket 1 högskoleförordningen (1993:100); RÅ 1996 ref. 15

Ansvarig examinator inkom den 10 juni 2005 med en anmälan till Disciplinnämnden vid Kungliga Tekniska Högskolan angående misstanke om att K.K. försökt vilseleda vid tentamen i matematisk systemteori den 2 juni 2005 kl. 8-13 genom att ha haft otillåtet hjälpmedel i form av en räknare. I anmälan fanns följande uppgifter. Omkring 11.30-tiden registrerade tentamensvakten ett pipande ljud. Ljudet visade sig härröra från K.K:s miniräknare av modell Hewlett Packard 48GX. Vakten uppger att räknaren inte legat på K.K:s bord under de första timmarna. Tentamensvakten vet dock inte var räknaren förvarats fram till upptäckten. Miniräknaren togs i beslag och K.K. tilläts fortsätta tentera. Eftersom examinatorn enligt reglerna inte tilläts söka igenom räknaren vet han inte om den innehöll något otillåtet lagrat material. - Disciplinnämnden beslutade den 14 december 2005 att med stöd av 10 kap. 1 § första stycket 1 och 2 § högskoleförordningen (1993:100) stänga av K.K. under fyra veckor från och med den 18 januari 2006 till och med den 14 februari 2006. Som skäl för beslutet anfördes följande. Tydlig information om tillåtna hjälpmedel har givits såväl före tentamen som vid tentamenstillfället. Enligt tentamensbestämmelserna är det endast tillåtet att medföra av examinator på förhand uppgivna hjälpmedel till tentamen. K.K. har bara genom att ha med sig räknaren brutit mot dessa bestämmelser. Hans påstående om att han inte förstått att räknaren varit otillåtet hjälpmedel förtjänar inget avseende. Villfarelse om gällande bestämmelser är inte ursäktande. Det är klarlagt att K.K. använt räknaren en hel del under tentamen. Disciplinnämnden finner det styrkt att K.K. gjort sig skyldig till överträdelse av disciplinföreskrifterna i 10 kap. 1 § första stycket 1 högskoleförordningen. Förseelsen är av sådan art att annan påföljd än avstängning inte kan förekomma.

Länsrätten i Stockholms län

K.K. överklagade disciplinnämndens beslut hos länsrätten och yrkade i första hand att beslutet skulle upphävas. I andra hand yrkade han att länsrätten skulle bestämma den disciplinära åtgärden till varning. Till stöd för sin talan anförde han bl.a. följande. Enligt interna regler på Kungliga Tekniska Högskolan (KTH) skall examinator i både kurs-PM och på tentamensformuläret informera studenterna om vilka hjälpmedel som är tillåtna. Detta gäller även om inga hjälpmedel är tillåtna. Enligt de ifrågavarande föreskrifterna skall beträffande miniräknare tydliga regler anges i både kurs-PM och vid skrivningstillfället. Vid aktuell tentamen har ansvarig examinator vid KTH i strid mot interna regler underlåtit att såväl i kurs-PM som i tentamensformulär klargöra att räknare utgjort otillåtet hjälpmedel vid tentamenstillfället. Om examinatorn följt de interna föreskrifterna skulle han inte ha använt sig av en räknare. Eftersom han inte uppfattat att räknaren utgjorde ett otillåtet hjälpmedel, utan tvärtom förutsatte att sådan kunde nyttjas under tentamen, använde han vid några tillfällen räknaren helt öppet för att bl.a. multiplicera hela matriser på en gång i stället för att räkna i omgångar samt för att kontrollräkna gjorda uträkningar. Till följd av sin villfarelse använde han under tentamenstillfället helt öppet sin räknare, vilken var försedd med pipljud. Detta uppmärksammades av en annan student som kontaktade tentamensvakten med förfrågan huruvida räknare utgjorde ett otillåtet hjälpmedel eller inte. Eftersom han inte haft uppsåt att nyttja ett otillåtet hjälpmedel eller på annat sätt uppsåtligen försökt vilseleda vid tentamenstillfället saknas det rättslig grund att vidta disciplinär åtgärd emot honom. En disciplinär åtgärd får endast vidtas mot en student som uppsåtligen nyttjat otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt uppsåtligen försökt vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars skall bedömas. Oaktsamhet (culpa) av student får inte läggas till grund för beslut om disciplinära åtgärder av ifrågavarande slag. Av RÅ 1996 ref. 15 framgår att det ställs höga beviskrav vid disciplinära åtgärder. Av utredningen skall det klart framgå att studenten gjort sig skyldig till den påtalade förseelsen och då givetvis uppsåtligen.

Länsrätten i Stockholms län (2006-09-08, ordförande Jäderblom) yttrade: Enligt 10 kap. 1 § 1 högskoleförordningen får disciplinära åtgärder vidtas mot studenter som med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöker vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars skall bedömas. - Av 10 kap. 2 § samma förordning framgår att de disciplinära åtgärderna är varning och avstängning. Ett beslut om avstängning innebär att studenten inte får delta i undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen vid högskolan. Beslutet skall avse en eller flera perioder, dock sammanlagt högst sex månader. Ett beslut om avstängning får också begränsas till att avse tillträde till vissa lokaler inom högskolan. Enligt förarbetena till vissa ändringar i högskolelagen bör möjligheten att utdela varning utnyttjas vid smärre förseelser. Avstängning är dock den normala påföljden vid fusk. Avstängning för längre tid än tre månader bör endast ske vid upprepade förseelser eller synnerligen grova fall som t.ex. plagierande av uppsats (prop. 1981/82:193 s. 7). - Länsrätten gör följande bedömning. - Det är klarlagt att K.K. medfört och använt ett otillåtet hjälpmedel vid tentamen. Länsrätten anser inte att det kan uteslutas att han inte har varit medveten om att det skedde i strid med gällande regler för tentamen. Det är alltså möjligt att K.K. inte medvetet fuskat vid tentamen. Det är riktigt som K.K. anför att det ställs höga krav på bevisningen när det gäller disciplinära åtgärder. Det krävs att det klarläggs att den som misstänks för fusk har försökt vilseleda vid tentamen. - Bestämmelsen i 10 kap. 1 § högskoleförordningen skall enligt länsrättens mening tolkas så att disciplinära åtgärder får vidtas såväl mot den som, utan att lyckas med det, försöker vilseleda, som mot den som faktiskt använder sig av otillåtna hjälpmedel. I sistnämnda fall, som det är fråga om i detta mål, anser länsrätten att bestämmelsen inte kan tolkas så att den som faktiskt använt sig av otillåtna hjälpmedel utan vidare kan undgå disciplinansvar när vilseledandet skett utan direkt uppsåt, t.ex. då det sker till följd av att vederbörande inte tagit reda på de regler som gäller tentamen. - I målet är utrett att skriftlig information om tillåtna hjälpmedel getts i flera sammanhang, bl.a. i kurs-PM, på kursens hemsida och på skrivningsformuläret. Utöver detta gavs även muntlig information om tillåtna hjälpmedel i samband med tentamen. Vad K.K. anför om sin okunskap om tillåtna hjälpmedel innebär inte att han kan undgå disciplinansvar. Förseelsen är av sådan art att annan påföljd än avstängning inte kan förekomma. - Länsrätten avslår överklagandet.

Kammarrätten i Stockholm

K.K. överklagade länsrättens dom och yrkade att kammarrätten skulle upphäva disciplinnämndens beslut. K.K. anförde till stöd för sin talan i huvudsak följande. Han har inte uppsåtligt försökt att vilseleda vid tentamen genom att medföra och bruka en miniräknare. Ansvarig examinator har i strid med KTH:s interna föreskrift nr 6/02 underlåtit att såväl i kurs-PM som i tentamensformuläret klargöra att miniräknare utgjort ett otillåtet hjälpmedel vid tentamenstillfället. Som en följd av villfarelsen har han helt öppet nyttjat en miniräknare försedd med pip ljud under tentamenstillfället, vilket uppmärksammades av flera personer nära honom. Något försök att dölja användandet av miniräknaren under tentamenstillfället har inte skett. Härav följer att han uppenbarligen inte haft uppsåt att utnyttja ett otillåtet hjälpmedel eller på annat sätt uppsåtligt försökt vilseleda vid tentamenstillfället. Vidare måste det understrykas att ansvarig examinator inte heller på skrivtavlan fullgjort sin informationsplikt enligt den interna föreskriften. Det finns därför inte laga grund för att vidta disciplinära åtgärder mot honom. - Länsrättens tolkning av bestämmelsen i 10 kap. 1 § högskoleförordningen innebär att det föreligger ett "strikt ansvar" oberoende av "dolus eller culpa" hos den ansvarige. Tolkningen står i strid med Regeringsrättens bedömning i rättsfallet RÅ 1996 ref. 15 såväl beträffande bevisbörda som beviskrav samt med förarbetena och bestämmelsens ordalydelse.

KTH bestred bifall till överklagandet och anförde bl.a. följande. K.K. har enligt KTH:s mening uppsåtligt försökt vilseleda vid tentamen genom att medföra och använda ett otillåtet hjälpmedel. Enligt praxis på området krävs inte direkt uppsåt för ansvar enligt bestämmelsen i 10 kap. 1 § högskoleförordningen. Det är tillräckligt att man förstår vad man gör för att kravet på uppsåt skall vara uppfyllt. - Vilka regler som gäller vid ett visst tentamenstillfälle styrs bl.a. av ämnesområdet, den pedagogik som använts i aktuell kurs och vilka kunskaper som skall mätas. En uppräkningslista av samtliga otillåtna hjälpmedel skulle i de flesta fall bli mycket omfattande och ogenomtränglig för studenterna. Examinator har alltid att noga överväga formuleringen av reglerna för respektive examination. Vid i målet aktuell examination, där 13 tentander deltog, har tydligt angetts vad som är tillåtet och det råder ingen tvekan om att uppräkningslistan är uttömmande. Dessutom är det klarlagt att informationen getts såväl skriftligen som muntligen vid ett flertal tillfällen under kursen. Av handlingarna i disciplinärendet framgår att K.K. vid tidpunkten för den aktuella tentamen hade studerat vid KTH under nästan tre läsår och examinerats i 17 kurser. K.K. måste således ha varit väl förtrogen med skyldigheten att noga ta reda på vilka regler som gäller för viss tentamen och den praxis för utformningen av tentamen som gäller vid KTH samt att bestäm-

melserna varierar från ett examinationstillfälle till ett annat. Dessutom har han varit väl insatt i var dessa närmare bestämmelser står att finna. Vid själva tentamenstillfällena ges alltid information om tillåtna hjälpmedel och vad som i övrigt gäller för aktuell tentamen. Vid i målet aktuell tentamen gavs muntlig information om tillåtna hjälpmedel och sådana hjälpmedel fanns antecknade på tavlan i skrivsalen samt angavs även på handlingen med tentamensuppgifter.

Kammarrätten i Stockholm (2007-08-31, Trägård, Ekroth, referent, Kvarnholt) yttrade: I länsrättens dom redogörs för de tillämpliga bestämmelserna i högskoleförordningen. - Det är ostridigt i målet att K.K. har använt sig av en miniräknare vid det aktuella tentamenstillfället och att sådan räknare inte uttryckligen angetts som otillåten i den information som getts inför provet. Han har själv uppgett att han inte haft uppsåt att vilseleda vid tentamen. Frågan är främst om hans påstådda okunskap om eller underlåtenhet att ta reda på vad som faktiskt utgjort tillåtna hjälpmedel medför att disciplinansvar inte kan åläggas honom. - Enligt KTH:s interna föreskrift nr 6/02 gäller bl.a. att tentand är skyldig att känna till vilka hjälpmedel som är tillåtna och att endast sådana hjälpmedel som på förhand medgetts av examinator får medföras till tentamen. Uppgift om vilka hjälpmedel som är tillåtna vid tentamen skall framgå av kurs-PM samt på tentamensformuläret. Vidare anges i föreskriften att examinator avgör vilka hjälpmedel som får användas vid tentamen och att denne både i kurs-PM och på tentamensformuläret skall informera de studerande om vilka hjälpmedel som är tillåtna. Om inga hjälpmedel tillåts skall även detta finnas angivet. De studerande har rätt att i god tid få kännedom om vilka hjälpmedel som är tillåtna och det åligger även examinator att tillse att tentamensvakterna är informerade om tillåtna hjälpmedel. Texten på tentamensformuläret är därför viktig. Beträffande miniräknare skall tydliga regler anges både i kurs-PM och på tentamensformuläret, exempelvis med

- "Miniräknare ej tillåten".
- "Typgodkänd miniräknare tillåten" (exempelvis utan texthantering).
- "Miniräknare får ej innehålla information med anknytning till kursen".

Överträdelse härav betraktas som fusk. - Kammarrätten gör följande bedömning. - Eftersom en disciplinär åtgärd i form av avstängning utgör ett allvarligt ingrepp mot den enskilde studenten förutsätter en sådan åtgärd att det av utredningen klart framgår att studenten har gjort sig skyldig till den påtalade förseelsen. Där inbegrips, förutom att de faktiska omständigheter som utgör förseelsen föreligger, i förevarande fall att studenten har handlat med uppsåt. - Inom straffrätten föreskrivs beträffande vissa brott, t.ex. svindleri (9 kap. 9 § brottsbalken), ett s.k. subjektivt överskott i form av att handlingen skall ha utförts med ett visst syfte. Rekviritet uttrycks med orden "för att" eller "söker" och omfattas av krav på direkt uppsåt. I förevarande fall skulle en analog tolkning av 10 kap. 1 § högskoleförordningen innebära ett krav på att K.K. utfört gärningen med direkt uppsåt att vilseleda vid provet. Han har i detta hänseende invänt att han - eftersom han skulle ha uppfattat reglerna så, att miniräknaren var ett tillåtet hjälpmedel - saknat sådant uppsåt och att sanktion därför inte kan beslutas. Det kan emellertid enligt kammarrättens uppfattning inte ha varit lagstiftarens mening att en tentand genom att hålla sig i ovetenskap om reglerna för tillåtna hjälpmedel vid tentamen på så sätt skulle kunna undgå sanktioner för fusk. En sådan tolkning av 10 kap. 1 § högskoleförordningen i analogi med bestämmelserna i brottsbalken är således, som länsrätten anför, inte rimlig. - Av utredningen framgår att K.K. har avsiktligt medfört och använt miniräknare vid provet, uppenbarligen för att därmed förbättra sitt provresultat, samt att denna ej utgjort tillåtet hjälpmedel. Om han inte ertappats skulle han därmed ha vilselett bedömare vid provet. Allmänt gäller i svensk straffrätt att okunnighet eller felaktig uppfattning om rättsregler (rättsvillfarelse) inte medför frihet från ansvar. Samma princip bör tillämpas på förevarande fall. Tillämpningen innebär att det saknar betydelse om han oavsiktligt brutit mot bestämmelserna i den meningen att han inte känt till dessa. Undantagsvis kan rättsvillfarelse beaktas vid bedömningen om den är uppenbart ursäktlig, exempelvis genom att gärningsmannens uppfattning har sin grund i felaktigheter i lagstiftningen eller felaktiga upplysningar från någon myndighet eller annan auktoritativ källa (jfr 24 kap. 9 § brottsbalken). Som framgår av lydelsen är bestämmelserna avsedda att tillämpas restriktivt. I den mån K.K. varit föremål för sådan villfarelse har emellertid inte framkommit någon sådan omständighet som föranleder att denna skulle kunna beaktas. Det har därför funnits fog för beslutet att avstänga K.K. från utbildningen i fyra veckor. Överklagandet skall således avslås. - Kammarrätten avslår överklagandet.

Regeringsrätten

K.K. överklagade kammarrättens dom och yrkade att Regeringsrätten, med ändring av domen, skulle upphäva disciplinnämndens beslut. Till stöd för sin talan anförde han bl.a. följande. Han har inte uppsåtligt försökt vilseleda vid tentamen. Därmed saknas det laga grund att genom disciplinåtgärd avstånga honom. En sådan åtgärd förutsätter att det av utredningen klart framgår att studenten har gjort sig skyldig till den påtalade förseelsen. Däri inbegrips, förutom de faktiska omständigheter som utgör förseelsen, att studenten handlat med uppsåt, vilket förhållande även fastslås i 1 kap. 2 § brottsbalken där det stadgas att en gärning ska, om inte annat föreskrivs, anses som brott endast om den begås uppsåtligt. Även om studenten slarvat i högre grad i samband med en tentamen eller till och med visat uppenbar likgiltighet för att sätta sig in i de tentamensregler som gäller så kan inte disciplinär åtgärd meddelas så länge studenten inte uppsåtligt försökt vilseleda vid tentamen. Kammarrättens rättstillämpning innebär att den utan särskild föreskrift samt genom en synnerligen extensiv tolkning av en straffbestämmelse utvidgar det straffbara området till att även avse en vad kammarrätten synes uppfatta som en vårdslös handling, den att en tentand håller sig i ovetskap om reglerna för tillåtna hjälpmedel vid tentamen. Det har ostridigt åvilat examinator att på tentamensformuläret ange att miniräknare var ett otillåtet hjälpmedel vilket examinatorn ostridigt inte fullgjort. Detta bör friskriva en tentand som svävar i okunskap från straffrättsligt ansvar. I målet är det fråga om s.k. oegentlig rättsvillfarelse. Han har inte varit i villfarelse om innehållet i 10 kap. 1 § högskoleförordningen utan endast beträffande huruvida miniräknare var tillåtet som hjälpmedel vid det ifrågakvarande tentamenstillfället. En sådan villfarelse utesluter enligt allmänna straffrättsliga grunder uppsåt.

KTH bestred bifall till överklagandet och anförde bl.a. följande. K.K. har uppsåtligt försökt vilseleda vid tentamen genom att medföra och använda otillåtet hjälpmedel. K.K. påstår att han vid tentamenstillfället var väl förtrogen med högskoleförordningens bestämmelser om försök till vilseledande, interna föreskrifter avseende skriftliga prov och de närmare anvisningarna för hjälpmedel vid provet men att han, av den anledningen att examinator enligt hans uppfattning lämnat felaktig information om hjälpmedel, var i oegentlig rättsvillfarelse vad gäller miniräknarens tillåtelse. De interna föreskrifterna kräver emellertid ett mer nyanserat läsande än att enbart ta sikte på svagheten i formuleringen om miniräknare i avsnittet Examinator. De skriftliga anvisningar som gavs under kursens gång och vid tentamenstillfället var tydliga och utesluter allt annat än det som är särskilt angivet som hjälpmedel. Dessutom har K.K. deltagit i ett stort antal prov vid KTH tidigare under utbildningen och då haft att ta del av anvisningar om tillåtna hjälpmedel med motsvarande lydelse och villkor som är aktuella i målet. Det kan inte råda något som helst tvivel om den bristande tillåtelsen av miniräknare. Vid dessa förhållanden är det inte rimligt att anta att K.K. uppfattat miniräknaren som tillåtet hjälpmedel. Det måste ha stått helt klart för honom att om han valde att inte ta del av anvisningarna innebär detta en uppenbar risk för att ett av honom medtaget hjälpmedel kunde vara otillåtet. Den villfarelse om tillåtelsen av ett specifikt hjälpmedel som detta beteende kan leda till är inte ursäktande. I likhet med vad kammarrätten funnit kan det inte heller ha varit lagstiftarens mening att en student som håller sig i ovetskap om reglerna för tillåtna hjälpmedel ska kunna undgå disciplinär åtgärd.

Regeringsrätten (2010-01-28, Billum, Almgren, Hamberg, Jermsten, Stenman) yttrade:

Skälen för Regeringsrättens avgörande

Enligt 10 kap. 1 § första stycket 1 högskoleförordningen (1993:100) får disciplinära åtgärder vidtas mot studenter som med otillåtna hjälpmedel eller på annat sätt försöker vilseleda vid prov eller när en studieprestation annars ska bedömas. Av 2 § samma kapitel framgår att de disciplinära åtgärderna är varning och avstängning. Ett beslut om avstängning innebär att studenten inte får delta i undervisning, prov eller annan verksamhet inom ramen för utbildningen under viss tid, högst sex månader. Det är alltså fråga om ett utomstraffrättsligt ansvar och brottsbalken är inte tillämplig.

Av bilaga 1 till KTH:s interna föreskrifter nr 6/02 följer att det är examinatorns skyldighet att i kurs-PM och på tentamensformuläret informera studenterna om tillåtna hjälpmedel, att det är tentands skyldighet att ta reda på vilka hjälpmedel som är tillåtna vid tentamen och att endast sådana hjälpmedel som på förhand medgivits av examinator får medföras till tentamen.

En disciplinär åtgärd i form av avstängning utgör ett allvarligt ingrepp mot den enskilde studenten. För att ett beslut om avstängning ska få meddelas krävs därför att det av utredningen klart framgår att studenten gjort sig skyldig till den påtalade förseelsen (RÅ 1996 ref. 15).

Det är ostridigt i målet att K.K. medfört och använt miniräknaren vid tentamen. Det är vidare ostridigt att miniräknaren var ett otillåtet hjälpmedel. K.K. gör emellertid gällande att han inte uppfattat det sistnämnda och att han därför inte ska anses ha medvetet försökt att vilseleda vid tentamen.

Av handlingarna framgår att det i anvisningarna för den i målet aktuella kursen har angetts att hjälpmedel vid tentamen är penna, radergummi och formelsamling. På tentamensformuläret finns som hjälpmedel upptaget "Formelblad (två sidor). Bifogas denna text." Information om tillåtna hjälpmedel fanns vidare på tavlan i skrivsalen och muntlig information gavs vid tentamenstillfället.

Det som läggs K.K. till last är att han har brutit mot en regel som det ålegat honom som tentand att följa. Han har varit skyldig att ta reda på vilka hjälpmedel som var tillåtna vid tentamen. Vid den i målet aktuella examinationen har det tydligt angetts vilka hjälpmedel som var tillåtna och det kan inte ha rätt någon tvekan om att uppräknningen var uttömmande. Att tentamensanvisningarna inte angav att miniräknare inte var ett tillåtet hjälpmedel saknar därmed betydelse.

K.K. har vid tentamenstillfället ertappats med ett av honom medfört hjälpmedel som han måste ha varit medveten om var otillåtet. Han har därmed försökt vilseleda i den mening som avses i 10 kap. 1 § första stycket 1 högskoleförordningen. Han kan således inte undgå en disciplinåtgärd. Avstängning i fyra veckor är en väl avvägd åtgärd. Överklagandet ska därför avslås.

Regeringsrättens avgörande

Regeringsrätten avslår överklagandet.

Föredraget 2010-01-13, föredragande Ferm Brodén, målnummer 5845-07

Disciplinär åtgärd

Målnummer: 5845-07

Avgörandedatum: 2010-01-28

Avdelning: 2